

UDK 811.161.1'367:811.163.6'367

Aleksandra Derganc

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

ŠE O GLAGOLIH PREMIKANJA V RUŠČINI IN SLOVENŠČINI

V članku se obravnavajo razlike med glagoli premikanja v ruščini in slovenščini, predvsem nekatere razlike med predporskimi tvorjenkami s *po-* osrednje dvojice *идти-ходить* in *ити-ходить*.

Ključne besede: glagoli premikanja – slovenščina – ruščina – glagolski vid – *идти/но́йти/ити*

The article deals with the differences between verbs of motion in Russian and Slovene, particularly with some differences between prefixed verbs with *po-* derived from the central pairs *идти-ходить* and *ити-ходить*.

Keywords: verbs of motion, Slovene, Russian, verbal aspect, *идти/но́йти/ити*

1 Glagoli premikanja so nekako inherentno povezani s prostorom, saj se premikanje pač dogaja v prostoru. Vendar pod tem imenom ne mislim vseh glagolov premikanja, ampak tiste, ki tvorijo v ruščini razmeroma jasno omejeno skupino, ki obstaja v parih, med posameznimi členi parov pa obstaja posebno pomensko, besedotvorno in slovnično razmerje. O razlikah med glagoli premikanja v ruščini in slovenščini je pisal F. Jakopin (Jakopin 1971), na tem mestu bi želela dodati nekaj opažanj, zlasti povezanih s predporskimi sestavljenkami osrednjih parov *идти-ходить* oz. *ити-ходить*.

2 Ruski glagoli premikanja so sestavljeni iz dveh nizov: iz glagolov determiniranega premikanja (*идти, ехать, вести, везти, лететь, бежать, нести, плыть ...*) in z njimi pomensko in slovnično povezanimi glagoli nedeterminiranega premikanja (*ходить, ездить, водить, возить, летать, бегать, носить, плавать ...*). Ruske slovnice in dela, ki obravnavajo glagolski vid, ponavadi posvečajo glagolom premikanja poseben razdelek. Spisek glagolov se med avtorji razlikuje, vendar jedro ostaja isto (ISAČENKO 1960: 309–44; JAKOPIN 1968: 240; RG 1982: 590, 594; ZALIZNJAK, ŠMELEV 2002: 77–86; SEVER, DERGANČ 2006: 126–29). Odnos med členoma determiniranega in nedeterminiranega premikanja, ki sta oba nedovršna, opisujejo nekateri jezikoslovci kot v nekaterih pogledih podoben odnosu med dovršnim in nedovršnim členom vidskega para (ZALIZNJAK, ŠMELEV 2002: 77, JAKOPIN 1971: 3).

2.1 Ruski glagoli determiniranega premikanja tipa *идти* načeloma izražajo konkretno gibanje v določeni smeri (v določenih kontekstih tudi ponavljajoče se tako gibanje), medtem ko glagoli nedeterminiranega premikanja tipa *ходить* načeloma izražajo premikanje v različnih smereh, ponavljajoče se premikanje v določeni smeri, sposobnost premikanja in premikanje v dveh smereh (tja in nazaj). Tipični zgledi za rabo teh dvojic v učbenikih so:

- konkretno usmerjeno premikanje
  - (1) Ребёнок бежит к маме. (Otrok teče k mami.)
  - (2) Миша идет по улице и несёт чемодан. (Miša gre po cesti in nese kovček.)
  - (3) Вот они идут. Миша ведёт брата в школу. (Glej, tamle gresta. Miša pelje brata v šolo.)
  - (4) Куда вы идёте? (Kam greste?)
- neusmerjeno premikanje
  - (5) Дети бегают во дворе. (Otroci tekajo na dvorišču.)
  - (6) Дети долго ходили по парку. (Otroci so dolgo hodili po parku.)
  - (7) Миша каждый день водит брата в школу. (Miša vsak dan pelje/vodi brata v šolo.)
  - (8) Ребёнок уже ходит. (Otrok že hodi.)
  - (9) Сегодня утром я ходил в библиотеку. (Danes zjutraj sem bil v knjižnici.)

2.2 Toporišič uvršča pare glagolov *nesem - nosim, peljem/vedem - vodim, peljem - vozim, jaham - jezdim, tečem - tekam, grem - hodim* in še nekatere druge v posebno vrsto glagolskega dejanja; prve glagole v dvojici imenuje določne in druge nedoločne. Oboji so nedovršni, razlika med njimi pa je, da eni pomenijo enosmerno dejanje, drugi pa neenosmerno; prvi so razen tega trajni, drugi pa ponavljalni (TOPORIŠIČ 2000: 351).

Če bi sodili po prevodih ruskih zgledov (1)–(9), je podobnost med ruščino in slovenščino velika. Edini pomen, ki ga slovenščina sploh ne pozna, je izražanje premikanja tja in nazaj z nedeterminiranimi glagoli (zgled (9); JAKOPIN 1971: 6). In vendar je v sestavu pomenskih razmerjih med dvojicami in v predponskih tvorjenkah glagolov premikanja med obema jezikoma veliko razlik. Jakopinovim ugotovitvam bi rada dodala še nekatera opažanja, povezana s predponskimi tvorjenkami teh glagolov, zlasti o razmerju med ruskim *noïmu* (začetno vrsto glagolskega dejanja oz. funkcionalnim vidskim parom k *uđmu*) in slovenskim *iti*.

3 Ruska skupina glagolov premikanja tvori zelo enotno skupino tudi pri tvorjenju predponskih dovršnikov. Tu moramo ločiti dva načina tvorjenja.

3.1 S številnimi predponami tvorijo glagoli determiniranega premikanja nove dovršnike, ki imajo svoje sekundarne nedovršnike. Nepreneseni pomen teh glagolov je krajevni. Zanimivo je, da je pri nekaterih glagolih premikanja (*идти, нести, везти, нести*) osnova sekundarnega nedovršnika identična glagolu nedeterminiranega premikanja. Naštejmo torej tvorjenke glagola *идти*, čeprav velja tak način tvorjenja novih glagolov za vso skupino. Prvi člen je dovršni, drugi nedovršni: *прийти* – *приходить* ('priti'), *войти* – *входить* ('vstopiti'), *выйти* – *выходить* ('iti ven, izstopiti'), *зайти* – *заходить* ('zaiti, stopiti v kaj'), *обойти* – *обходить* ('obiti, iti okoli česa'), *отойти* – *отходить* ('oditi stran, umakniti se'), *подойти* – *подходить* ('stopiti k čemu, približati se'), *сойти* – *сходить* ('stopiti s česa, spustiti se'), *перейти* – *переходить* ('preiti, prečkati, iti čez kaj'), *пройти* – *проходить* ('iti čez kaj, mimo česa'), *уйти* – *уходить* ('oditi').

3.2 Z nekaterimi predponami tvorijo glagoli premikanja določene vrste glagolskega dejanja (способ глагольного действия, Aktionsart).¹ Te tvorjenke so perfektiva tantum in nimajo sekundarnih nedovršnikov. Tu omenimo le dve vrsti glagolskega dejanja, tvorjeni s predpono **по-**.

3.2.1 Glagoli nedeterminiranega premikanja + predpona **по-** tvorijo **omejevalno** (delimitativno) vrsto glagolskega dejanja: *походить* ('malo hoditi'), *побегать* ('malo tekati'), *носить* ('malo nositi'), *повозить* ('malo voziti') itd. To so dovršniki in nimajo sekundarnih nedovršnikov.

(10) Она походила по магазинам и устала. (Hodila je nekaj časa po trgovinah in se utrudila.)

Vsi ruski glagoli nedeterminiranega premikanja tvorijo na tak način omejevalno vrsto glagolskega dejanja. V slovenščini take regularnosti ni. Čeprav je omejevalna predpona *po-* v slovenščini znana (*malo poležati, posedeti, poklepetati*), gre vsaj pri treh glagolih premikanja s to predpono za drug pomen: *пohoditi* je prehodni in pomeni 's hojo poškodovati ali uničiti' (prim. tudi Vidovič-Muha 1993: 174). Tudi glagol *ponositi* je prehodni in pomeni 'z nošenjem, oblačenjem obrabiti', glagol *povoziti* pa 'zapeljati čez koga in ga poškodovati'.

3.2.2 Glagoli determiniranega premikanja + predpona **по-** tvorijo v ruščini **začetno** (ingresivno) vrsto glagolskega dejanja: *пойти* ('iti, oditi'), *побежать* ('steči'), *понести* ('nesti, ponesti, odnesti') itd. To so, kot že zgoraj povedano, dovršniki in nimajo sekundarnih nedovršnikov, tudi v tem primeru velja ta način tvorjenja za vse glagole premikanja.

(11) Лошадь встала и пошла. (Konj je vstal in šel/začel hoditi/šel naprej).

¹ Vrste glagolskega dejanja (способ глагольного действия, Aktionsart) različni avtorji pojmujejo nekoliko različno. Toporišič prišteva glagole premikanja med vrste glagolskega dejanja in se torej v tem pogledu uvršča med jezikoslovce, ki pojmujejo vrste glagolskega dejanja širše. V RG (1982: 585) so vrste glagolskega dejanja opredeljene ožje: kot »лексико-грамматические разряды глаголов« in »такие семантико-словообразовательные группировки глаголов, в основе которых лежат модификации (преобразования) значений безпрефиксных (преимущественно немотивированных) глаголов с точки зрения временных, количественных и специально-результативных характеристик. Важно при этом, что такие модификации значений всегда и обязательно *формально выражены* префиксом, суффиксом или префиксально-суффиксальными формантами.« (poudarek A. D.). Zgledi so *неть-занеть* kot začetna vrsta glagolskega dejanja in drugi. V tej definiciji se torej poudarjajo tudi formalne značilnosti posameznih vrst glagolskega dejanja. Tudi ISAČENKO (1960: 209), ki imenuje to kategorijo 'совершенство глагольного действия', poudarja, da so za posamezne vrste glagolskega dejanja pomembne formalne lastnosti. Isačenko opozarja, da nekateri avtorji ne smatrajo, da bi morale biti posamezne vrste glagolskega dejanja tudi formalno besedotvorno označene, ampak mednje prištevajo poleg takih tudi samo pomenske skupine, za katere je značilen ta ali oni značaj ali način dejanja (характер действия). Po Isačenku družiti skupino glagolov premikanja ravno 'характер действия' (ISAČENKO 1960: 301, 309). Na vlogo predponskih obrazil pri tvorjenju vrst glagolskega dejanja opozarja VIDOVIČ MUHA (1993: 162), tako razvršča glagole v svoji raziskavi glagolov v slovenskem knjižnem jeziku 16. st. M. MERŠE (1995: 286–313).

Vendar za glagole tipa *noïtu* velja, da je pri njih pomen začetnosti pogosto nekoliko oslavljen, zlasti kadar je ob glagolu tudi cilj premikanja. V takih kontekstih ti predponski dovršniki funkcionirajo kar kot vidski par k nepredponskim nedovršnikom determiniranega premikanja. Odnose med pari kot *идти – noïtu*, *ехать – noexatъ* mnogi jezikoslovci pojmujejo v določenih kontekstih kot zelo podobne odnosom med vidskimi pari (npr. ZALIZNJAK, ŠMELEV 2002: 51, 91–92). V zgledu (12) ne gre toliko za pomen začetka dejanja kot za celovito, zaključeno dejanje. Oče je začel z dejanjem *идти*, ga je pa verjetno tudi zaključil in prispel na cilj (ZALIZNJAK, ŠMELEV 2002: 91–92):

(12) Отца нет дома; он пошёл в город.

V slovenščini obstajajo dovršniki kot so *ponesti*, *povesti*, *poleteti*. Toporišič opredeljuje njihov pomen kot 'začeti dejanje' (TOPORIŠIČ 2000: 218). Prva dva sta v SSKJ označena kot stilno zaznamovana.

Je pa za sodobno knjižno slovenščino značilno, da v nasprotju z ruščino ob glavnem glagolu determiniranega premikanja *iti* ni dovršnika (ali začetne vrste glagolskega dejanja)² **poiti*, ki bi imel deležnik **pošel*. V pretekliku in prihodnjiku funkcijo dovršnika, ki bi ustrezal ruskemu dovršniku *nouĕl* oz. *noïdy* ponavadi prevzemata kar obliki nepredpanskega *iti*: *sem šel* oz. *bom šel*.

(12') Očeta ni doma; šel je v mesto.

Če se Jakopin izraža previdno, da bi lahko v zgledu

(13) Marjan je zgodaj vstal, poklical psa s seboj in šel čez travnik.

imeli obliko *je šel* kar za dovršnik, pa je *iti* v SSKJ opredeljen takole: **ítí** grém in grém nedov. in dov.; /.../ bom šel in pójdem itd.; pójdi pójdite /.../ šel šla šlo /.../

Glagol je opredeljen kot nedovršni in dovršni, torej dvovidski; Glavni razlog za to, da je glagol *iti* opredeljen kot dvovidski, je gotovo v tem, da nekatere njegove oblike (predvsem v pretekliku in prihodnjiku) izražajo enkratno, zaključeno in celovito dejanje, tako kot ga izražajo dovršniki (prim. tudi Miklič 1979/80). Temu gledanju v prid govorijo tudi zgledi (12, 12', 13) in naslednji zgledi iz prevodov, kjer ustreza ruskemu dovršniku *nouĕl* slovenska oblika *sem (je) šel* (in obratno; Derganc 1986):

(14) Я пошёл на право. (Moskva – Petuški, 6)

(14') Šel sem na desno. (Moskva – Petuški, 11)

(15) Я встал и пошёл. (Moskva – Petuški, 15)

(15') Vstal sem in šel. (Moskva – Petuški, 17)

(16) Таща: Poglej, kam je šel! (Večer ženinov, 15)

(16') Тёща: Взгляни-ка, куда это он пошёл! (Bludnyj syn, 200)

(17) Jane: /.../ Ali je šla, vsaj malo? (Večer ženinov, 19)

² Obstaja seveda oblika *pošel* od glagola *poiti* v pomenu *zmanjkati* (Zaloge so pošle).

(17') Яне /.../ Ну и что, пошла она, хоть ненадолго? (Bludnyj syn, 204)

Dodatni razlog, da imamo lahko oblike glagola *iti* v teh kontekstih za dovršne je tudi v tem, da bi lahko obliko *šel*, ki izraža enkratno, celovito dejanje, vsakokrat brez velike spremembe v pomenu nadomestil nedvomno dovršni glagol *odšel je* ali *odpravil se je*.

(14'') Odšel sem na desno.

(15'') Vstal sem in odšel.

(16'') Poglej, kam je odšel!

V zgledih (18) in (19) imamo dovršni prihodnjik:

(18) Jutri bo vstala ob 7h, pozajtrkovala in šla v šolo.

(18') Завтра она встанет в 7 ч., позавтракает и пойдёт в школу.

(19) Я пойду, сейчас пойду. (Moskva – Petuški, 7)

(19') Šel bom, koj bom šel. (Moskva – Petuški, 13)

Dovršni glagol *iti* vendar ima dve obliki s predpono *po-*: *pojdem* in velevnik *pojdi*. Dovršni sedanjik *pojdem* ima izrazit pomen prihodnjika, zdi se tudi stilistično nenevtralen, knjižno obarvan, čeprav v SSKJ ni tako označen. Vsekakor pa bi lahko zgled (19) prevajalec prevedel kot

(19'') Pojdem, koj pojdem.

Nevtralna in pravzaprav edina mogoča pa je oblika velevnika *pojdi*.

Dvovidske so torej oblike glagola *iti*, ki so tvorjene s pomočjo deležnika na *-i*; kadar nastopa taka oblika, šele iz konteksta lahko ugotovimo, ali gre za dovršnik ali nedovršnik.³

3.2.1.1 Ne strinjajo pa se vsi aspektologi z mnenjem, da je glagol *iti* v slovenščini dvovidski. S. DICKEY (2003: 202–04) meni, da je v zgledu (20) oblika 'šla' nedovršna:

(20) Poklical me je Brane in sva šla v hribe.

Opazimo, da je kontekst več ali manj tak kot v zgledu (13). Dickey trditev utemeljuje takole: že v starejši literaturi je bilo opaženo, da je v slovenščini (in še bolj v češčini) možno prikazovanje niza zaporednih dogodkov na tak način, da sledi dovršniku – nedovršnik, zlasti po vezniku *in* (prim. za češčino tudi Berger 2013). Dickey navaja zgled:

(21) Župan je naslonil plečati hrbet na klop in gledal mrko.

³ O novejših dvovidskih glagolih v slovenščini (Žele 2011).

Dickey meni, da je 'sva šla' v (20) nedovršnik tako kot v (21) 'je gledal'. Misli, da je oznaka dvovidskosti v SSKJ nastala ravno zaradi takih zgledov in ima oznako glagola *iti* kot dvovidskega za krožno utemeljevanje.⁴

Na to je mogoče odgovoriti naslednje: res je, da v slovenščini lahko pri nizanju zaporedja dogodkov včasih nastopa tudi nedovršnik (kot sam Dickey omenja, pač zato, ker izraža v nizu dogodkov neko neomejeno dejanje, proces). Vendar to še ni razlog, da bi zavrnili oznako glagola 'iti' kot dvovidskega. V naših zgledih oblike glagola 'iti' nastopajo predvsem v kontekstih, ko ni mogoče govoriti o zaporednem nizu dogodkov, izražajo same po sebi zaključeno, celovito dejanje, ki zahteva dovršni glagol. Poleg tega ustrezajo dovršnikom v ruščini, v slovenščini pa bi lahko bile zlahka nadomeščene z dovršnimi oblikami 'odšel, se je odpravil'. Zato ni pravega razloga, da bi zavračali opredelitve oblik glagola 'iti' kot dovršnega tudi v zgledih (13) in (20).

4 V ruščini obstaja dokaj jasno zamejena leksikalno-slovnična skupina glagolov premikanja, za katere je značilno, da obstajajo v dvojicah. Pomensko razmerje med dvojicami je stalno, prav tako način predpanskega tvorjenja novih dovršnikov in njihovih sekundarnih nedovršnikov ter določenih vrst glagolskega dejanja. Kljub mnogim podobnostim med ruščino in slovenščino, obstaja med jezikom tudi mnogo razlik, opisanih že v Jakopin 1971. V tem prispevku smo obravnavali predvsem nekatere razlike med *udmu* oz. *noïmu* in *iti*, ki govorijo v prid dvovidskost glagola *iti*.

VIRI IN LITERATURA

- Venedikt Erofeev, 1990: *Moskva – Petuški*. Moskva: Izdatel'stvo SP »Interbuk«.
- Venedikt Jerofejev, 1980: *Moskva – Petuški*. Pre. Drago Bajt. Ljubljana: CZ.
- Andrej Hieng, 1979: *Večer ženinov*. Maribor: Obzorja.
- , 1984: *Bludnyj syn i drugie p'esy*. Prev. N. Vagapova. Moskva: Raduga.
- Tilman Berger, 2013: Imperfektive Verben in Handlungsfolgen im Westslawischen. *Deutsche Beiträge zum 15. Internationalen Slavistenkongress, Minsk 2013*. Ur. S. Kempgen idr. München: Otto Sagner. 57–66.
- Aleksandra Derganc, 1986: Glagolska predpona *po-* v ruščini in slovenščini. *Vestnik Društva za tuje jezike in književnosti SRS XX/1–2*. 12–21.
- , 2010: Dve zanimivi obravnavi razlik v kategoriji glagolskega vida v slovanskih jezikih. *Izzivi sodobnega jezikoslovja*. Ur. V. Gorjanc, A. Žele. Ljubljana: ZIFF. 187–93.
- Stephen Dickey, 2003: Verbal Aspect in Slovene. *Slovenian from a Typological Perspective* 56/3. 182–207.
- , 2011: The Varying Role of *po-* in the Grammaticalization of Slavic Aspectual Systems: Sequences of Events, Delimitatives, and German Language Contact.

⁴ O tem razpravlja tudi v obširnem in zanimivem članku (Dickey 2011).

- Journal of Slavic Linguistics* 19/2. 175–230.
- Aleksander V. Isačenko, 1960: *Grammatičeskij stroj ruskogo jazyka v sopostavljenii s slovackim: Morfologija: Čast' vtoraja*. Bratislava: Izdatel'stvo slovackoj Akademii nauk.
- Franc Jakopin, 1971: Glagoli premikanja v slovenščini in ruščini. *VII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ur. J. Toporišič. Ljubljana: FF. 1-12.
- , 1966: *Slovnica ruskega knjižnega jezika*. Ljubljana: DZS.
- Majda Merše, 1995: *Vid in vrstnost glagola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja*. Ljubljana: SAZU.
- Tjaša Miklič, 1979/80: Nekateri glagoli premikanja. *Jezik in slovstvo* 25/4–5, 107–15.
- Russkaja grammatika I*, 1982. Ur. N. Ju. Švedova idr. Moskva: Nauka.
- Jože Sever, Aleksandra Derganc, 2006: *Ruska slovnica po naše*. Ljubljana: CZ.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika* I–IV, 1970–1991. Ljubljana: DZS.
- Ada Vidovič Muha, 1993: Glagolske sestavljenke – njihova skladenjska podstava in vezljivostne lastnosti. *Slavistična revija* 41/1. 161–92.
- Jože Toporišič, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Anna A. Zaliznjak, Aleksej D. Šmelev, 1997: *Lekcii po ruskoj aspektologii*. München: Otto Sagner.
- Andreja Žele, 2011: Glagoli na *-irati* v današnji slovenščini. *Slavistična revija* 59/2. 213–27.

SUMMARY

The article deals with some differences between verbs of motion with the prefix *po-* in Slovene and Russian. Of particular interest is the comparison between the Russian verb denoting the beginning of verbal action *noŭmu*, which is perfective, and its Slovene equivalent, which is in many contexts the non-prefixed *iti*, as that also confirms its definition in SSKJ as biaspectual.

